

bu sahədə daha ciddi yaradıcılıq nailiyyətləri əldə edilmişdir. Məqalədə məhz bu illərdə çəkilmiş televiziya filmləri haqqında danışılır, konkret filmlər mövzu, ssenari, rejissor işi və digər estetik kateqoriyalar baxımından təhlil olunur.

Apar sözlər: audiovizual, dramaturgiya, film, ekran, sənəmə, telefilm

1. Giriş: Problemin qoyuluşu

Bu gün Azərbaycan televiziyanın ekran məhsulları içərisində sənədli və bədii televiziya filmləri vacib segment kimi önəmli yer tutur. Bundan başqa hazırda bir çox verilislər məhz film estetikası ilə çəkilərək tamaşaçılara təqdim olunur. Bu cür verilislər yüksək drammatizm ilə fərqlənir və daha çox yadda qalan olur.

Estetik təsiri və audiovizual parlaqlığı ilə fərqlənən bu film və verilisləri tamaşaçılara «Azərbaycan telefilm» adlanan qurum təqdim edir. Həmin yaradıcı qurumun tarixi Azərbaycan televiziyanın (AzTV tarixinin bir parçasıdır. 1956-cı ildə - «Səməd Vurğun» sənədli-xronikal filminin (rejissor Nəriman Şıxəliyev) 1957-ci ildə isə ilk bədii televiziya filmi olan «Aygün»ün çəkilişi ilə (rejissor Kamil Rüstəmbəyov) əsas qoyulmuş bu qurum (1:2:4:5) indi də maraqlı filmləri ilə öz yaradıcılıq yolunu davam etdirir. Kino sənəti sahələrinə aid lüğətlərdə televiziya filmi xüsusi olaraq TV yayım şəbəkəsi ilə göstərmək üçün çəkilən film kimi xarakterizə edilir (5, s. 107). Həm də göstərilir ki, televiziya filmi çəkilərkən təsvirin kiçik ekrandan qavranılmasının özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınır. Buna uyğun olaraq telefilm kompozisiya quruluşu və təsvir vasitələrinin öz spesifikasiyası olur. Məsələn, belə filmlərdə, adətən, orta və iri planlar üstünlük təşkil edir, ümumi planlara az yer verilir. Daha çox məkan barədə ümumi təəssür yaratmaq lazım olduqda və ya ünvani göstərmək zəruri olduqda ümumi plana müraciət edilir. Əlbəttə, sənət kriteriləri baxımından telefilm öz başlanğıcı ki-nomatografiyadan götürür. Buna görə də sənətdəşünaslar müasir sənədli filmlərin estetik problemlərindən bəhs edərkən ilk sənədli kinosujetlərə istinad edirlər. Bu baxımdan hələ XIX əsrin sonlarında fotoqraf A. Mişonun Bakı neft mədənlərində çəkdiyi kinosujetləri müasir Azərbaycan telefilmində sənət ölçüləri üçün başlanğıc rolunun oynamasını qeyd edən tədqiqatçıların (1:2:6) fikirləri ilə tam razıyıq. Bu mənəda professor Aydın Dadaşovun sənədli kinonun inkişafı, o cümlədən səsini və diktor mətninin ekranına gəlişi ilə telefilm estetikası arasında paralellər aparması problemə elmi yanaşma baxımından çox maraqlıdır. Müəllifin fikrincə, «səsli kino ekran publisistikasına ikinci həyat verdi və onu canlandırdı. İş burasındadır ki, o vaxtda qor (1936-cı ilə qədər-Q. M.) çəkilmiş, kino lentləri əsasən xronika xarakteri daşıyırdı və həmin filmlərdə konkret insana münasibət yox idi» (2, s. 6). Bu proses cəlaləndikdən sonra televiziya həmin estetikani əxz edərək telefilməlin nümunəsində ona yeni ekran həyatı vermiş oldu.

2. Kiçik ekranda ilk televiziya filmləri

1956-cı il fevralın 14-də müntəzəm yayıma başlayan Azərbaycan televiziyaşı həftədə cəmi üç dəfə efiə xronika baxmayaraq, elə həmin il xalq şairi Səməd Vurğunun dəfini əks etdirən ilk sənədli-xronikal filmini (rejissor-oper-

AZƏRBAYCAN "TELEFİLM"İ MÜSTƏQİLLİYİN İLK İLLƏRİNDƏ

Qulu Məhərrəmli

*BDU, Multimedia və elektron kommunikasiya
kafedrasının müdiri, professor
meherrmeli@gmail.com*

Xülasə

Məqalədə müasir Azərbaycan televiziyanın proqramlarında mühüm segment kimi önəmli yer tutan sənədli və bədii televiziya (TV) filmlərinin müstəqillik dövründəki inkişaf tarixindən bəhs edilir. Fərqli estetik təsiri, audiovizual parlaqlığı və sənəkarlıq xüsusiyyətləri ilə seçilən bu filmləri tamaşaçılara hazırda «Azərbaycan telefilm» adlanan yaradıcılıq-istehsalat birliyi təqdim edir. Müəllif həmin yaradıcı qurumun tarixini Azərbaycan televiziyanın (AzTV) tarixinin bir parçası kimi nəzərdən keçirərək göstərir ki, «Telefilm»-in tarixi, həm də Azərbaycan tarixinin bir parçası, onun görüldüdə yaşayan sənəməsidir.

1956-cı ildə «Səməd Vurğun» sənədli-xronikal filminin, 1957-ci ildə isə ilk bədii televiziya filmi olan «Aygün»ün çəkilişi ilə əsas qoyulmuş telefilm yaradıcılığı işi maraqlı ekran əsərləri ilə öz yolunu davam etdirir. Məqalədə televiziya filmi xüsusi olaraq TV yayım şəbəkəsi ilə göstərmək üçün çəkilən film kimi xarakterizə edilir və göstərilir ki, televiziya filmi çəkilərkən təsvirin kiçik ekrandan qavranılmasının özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Telefilm kompozisiya quruluşu və təsvir vasitələrinin də öz spesifikasiyası olur. Məsələn, belə filmlərdə, adətən, orta və iri planlar üstünlük təşkil edir, ümumi planlara az yer verilir.

Hələ sovet dövründə mükəmməl texnologiya bazaya və kadr potensialına malik olmuş telefilm mövcud olduğu illərdə Azərbaycanda sənədli kino və televiziya sənətinin inkişafına ciddi təhəvvlər vermişdir. Bu yaradıcılıq birliyi üçün ilkin bazanın yaradılması qismən 60-cı illərin əvvəllərinə təsadüf etsə də, sistemli şəkildə, böyük bir yaradıcılıq birliyi kimi fəallığı 70-ci illərdən başlayıb. Müstəqillik dövründə (1991-ci ildən sonra) isə

tor Nəriman Şıxəliyev) nümayiş etdirdi. 1957-ci ildə isə ilk bədii televiziya filmi olan "Aygün" ekranlara çıxdı. Beləliklə, həm sənədli, həm də bədii telefilm sahəsində müəyyən yaradıcılıq təcrübəsi qazanmış, eyni zamanda Mərkəzi TV-nin də bu sahədəki nümunələrindən bəhrələnərək maraqlı ekran əsərləri ilə öz yolunu davam etdirdi.

Şübhəsiz ki, ötən illər arızində televiziya filminə aid dramaturji estetikasının ən mükəmməl nümunələrini Azərbaycan sənədli kinosuna qiymətli töhfələr vermiş "Azərbaycantelefilm" yaradıcılıq birliyi yatarmışdır. Hələ sovet dövründə mükəmməl texnoloji bazaya və güclü kadr potensialına malik olmuş bu qurum mövcud olduğu illərdə Azərbaycanda sənədli kino və televiziya sənətinin inkişafına ciddi töhfələr vermişdir. Bu yaradıcılıq birliyi üçün ilk bəzənən yaradılması qismən 60-cı illərin əvvəllərinə təsadüf etsə də, böyük bir yaradıcılıq birliyi kimi onun sistemli fəaliyyəti bir qədər sonraya təsadüf edir.

Xronologiyaya görə, 1970-ci ildə sənədli və bədii filmlərin birliyi olan "Azərbaycantelefilm" yaradılır. Onun qarşısında televiziya ilə kinonun sintezi olan qisametrli bədii və sənədli filmlər çəkmək vəzifəsi qoyulur. Sovet dövründə sənədli-xronikal salnamələrin və bədii televiziya filmlərinin yaradılması bu yaradıcı qurumun əsas işinə çevrilir. Qısa müddətdə peşəkar kadrın köməyi ilə həmin yaradıcılıq birliyində maraqlı ekran əsərləri çəkilir.

Burada bir incə məqam ondan ibarət idi ki, həmin filmlər Moskvada xüsusi yaradıcılıq komissiyasında qəbul edildikdən sonra ekrana vəsiqə ala bilirdi. Həmin prosedür müəyyən dərəcədə bürokratik təsir bağışlasa da, ümumən sənət meyarları və efir yaradıcılığının tələblərini gözəməklə baxımdan müsbət qiymətləndirilirdi. Məhz ekran əsərlərinə ciddi ölçülərlə yanaşılması "Telefilm"-i öz dramaturji kanonları və estetik kriteriyaları olan yaradıcılıq mərkəzinə çevirmişdi. Bu gün kino sənətimizin, ümumiyyətlə, incəsənətimizin mədəni potensialı, siması sayılan tanınmış sənətkarların əksəriyyəti həmin yaradıcılıq mərkəzində şərafli yaradıcılıq yolu keçmiş (4, s. 142) və Azərbaycanda ekran yaradıcılığı işinə layiqli töhfələr vermişlər.

"Azərbaycantelefilm" yaradıcılıq birliyi qarşısına qoyulan məqsədi qısa bir zamanda doğrultdu. Onun ötən əsrin 70-80-ci illərində ixtisaslı etdiyi xronikal, sənədli və bədii televiziya filmləri Azərbaycanın tarixi keçmişini, maddi-mədəni və mədəni irsini, bənzərsiz etnoqrafiyasını, folklor incilərini keçmiş SSRİ-də və bütün dünyada tam dolğunluğa ilə təbliğ olunmasında özünəməxsus rol oynadı. Tezliklə bu yaradıcılıq qurumunda qüdrətli sənətkarlarımızın kino salnaməsi yaradıldı: rejissor Rauf Kazımovski görkəmli səhnə xadimləri olan Nəsibə Zeynalova və Bəşir Səfəroğlu haqqında, rejissor Arif Qaziyev böyük bəstəkarlar – Fikrət Əmirov və Niyazi haqqında, Nazim Abbas şöhrətli müğənni Rəşid Behbudov haqqında, Oqtay Babazadə məşhur rəssam Toğrul Nərimanbəyov haqqında maraqlı portret filmləri yaradıldı. O da məlum oldu ki, bu qüdrətli şəxsiyyətlərlə yaradıcı amadaşlıq, ümumiyyətlə, "Telefilm"-in yaradıcı potensialının formalaşmasına əsaslı təsir göstərdi (4, s. 143-144). Həmin qurumun məhsulu olan sənədli filmlər zaman-zaman ümumittifaq və beynəlxalq kino

festivallarda, baxış-forumlarda nümayiş etdirilərək yüksək sənət mükafatlarına layiq görüldü.

Telefilmlərin məzmunca təhlili göstərir ki, sovet dövrü Azərbaycan ədəbi mühitində, mədəniyyət və incəsənət aləmində sayılıb-seçilən şəxslərin əksəriyyətinin yaradıcı fəaliyyəti bilavasitə "Telefilm"-ə bağlı olmuşdur. Məsələn, Azərbaycan jurnalistikasının ağsaqqallarından biri olan Hacı Hacıyev müəyyən dövrdə "Telefilm"-ə rəhbərlik etməsi bu qurumun məzmun və zəngin dramaturji çalarları baxımından xeyli cəlanmasına kömək etmişdir. O, bir sıra görkəmli sənət adamları haqqında sənədli filmlərin çəkilməsinə xüsusi təşəbbüs göstərmiş və bu sahədə yaxşı əməna yarada bildirmişdir. Məhz H. Hacıyev kimi yaradıcı şəxslərin sayəsində sayəsində "Telefilm"-də müxtəlif şəkildə, müxtəlif janrlarda həyatımızın müxtəlif sahələrinə dair, müxtəlif dövr və ictimai prosesləri əks etdirən filmlər çəkilib: etnoqrafiya, folklor, ekologiya, uşaq musiqisi filmləri və s. Əgər etnoqrafik, folklor filmlərinin çəkilişi rejissor Nazim Babasovun adı ilə bağlıdırsa, ekologiya problemlərini açıqlayan, bəşəri vətəndaşlıq mövqeyindən çıxış edən filmlər daha çox rejissor Nazim Rzaevyin, uşaq aləmini əks etdirən nekran məhsulları, o cümlədən cizgi filmləri rejissor Vəqif Behbudovun, musiqi filmləri rejissor Arif Qaziyevin, idman dünyasının drammatizmini, gərginliyini və gözəlliyini göstərən filmlər rejissor Oqtay Babazadənin adı ilə bağlıdır.

Tezliklə "Telefilm" öz orijinal və cəlbədic ekran məhsulları ilə bəz verən hadisələrin canlı xronikası və vizual salnaməsini yaradaraq Azərbaycan tarixinin bir parçasına çevrilmişdir. Ümumiyyətlə, əgər 60-90-cı illər ölkə mədəniyyətinin intibah dövrü sayılarsa, onda fəxrə dəyə bilər ki, həmin dövr "Telefilm"-in kino yaddaşına yazsın.

3. Müstəqillik illəri: ekranda publisistik məzmunun güclənməsi

Azərbaycanın öz müstəqilliyini bərpa etməsi ilə (18 oktyabr 1991) ölkənin əsas televiziyaı olan AzTV əyalət kanalından müstəqil fəkənən populyar media tribunasına çevrilmək imkanı aldı etdi. TV-nin cəmiyyətdə sürətlə artan mövqeyi və rolu jurnalistlərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəlməsi ilə yanaşı, onlarda yüksək sosial məsuliyyət və operativ hərəkət etmək bacarığı, cəmiyyətə yabançı bədən hadisələrə və onları törədənlərə qarşı barışmazlıq tələb etdi. Müstəqilliyin ilk illərində ekranlarda tənqidi verilişlərin artması. Məhz bunla bağlı idi.

Müstəqillik illəri Azərbaycan televiziyasının cəmiyyətə baxış prizmasını xeyli dəyişdirdi, yaradıcılıq qorçmasını genişləndirdi. Dünya təcrübəsindən bəhrələnmək, qloballaşan dünyanın TV sistemində inteqrasiya qayılmaq oldu. Verilişlərin forma və məzmununda, onların auditoriyaya çatdırılmasında yeni təqdimat üsulları meydana çıxdı. Həmin dövrdə Azərbaycan televiziyasının ekranında bir sıra yadda qalan verilişlər göründü: "Cəbhə xəttindən qayıtmıyıq", "Milli qəhrəmanlarımız", "Qəhrəmanlıq albomu", "Bura Vətəndir", "Tarixin yaddaşı", "Gizli və aşkar", "TV kuryeri", "Ümid qapısı" və s. verilişlər məhz bu qəbiləndi.

Bu dövrdə çəkilən televiziya filmlərində isə Azərbaycan müstəqilliyinin

ekran salınmasını yaratmaq, neft mövzunu işıqlandırmaq və Qarabağ müharibəsinin yaratdığı problemləri kino dili ilə bütün dünyaya yaymaq vəzifəsi ön plana çıxdı. Bu məqsədə xidmət edən «İşğal» və «Qaçqınlar», «Azərbaycan faciəsi» sənədli filmləri (rejissor N. Abbas) daha geniş rezonans doğurmuşdu. Portret filmlərinin artmasını da bu dövrə aid etmək olar. Həm siyasi xadimlərə (H. Əliyev, S. Dəmirəl və s.), həm də ayrı-ayrı sənət adamlarına (Ş. Ələkbərova, X. Rza, C. Hacıyev) həsr edilmiş filmlər sayca üstünlük təşkil etməyə başlayır. Lakin bu filmlərin hamısının bədii-estetik cəhətdən, eləcə də kino meyarları baxımından kamill sənət nümunələri olduğunu iddia etmək çətindir. Əksinə son illərdə bəzi sənədli filmlər adı verilmiş estetikası ilə hazırlandığından onların ədəbi material (sənari) və rejissura sarıdan axsaması qəbuledilirdi (3, s. 128). Bu sahədə peşəkarlığın belə aşağı düşməsinin səbəbini həm kadrlar siyasəti, həm də müstəqilliyin ilk on ilində Azərbaycanca hələ teleməhsul bazarının olmaması ilə izah etmək mümkündür.

Danılmaz faktıdır ki, həmin dövrəyə yaradıcı potensial dağıdıldı, peşəkar, sarıştali kadrlar pərən-pərən düşdü, ümumiyyətlə «Telefilm» öz missiyasından, yaradıcı kredosundan, yönündən ayrıldı.

Bela yayınma, sözlü və yazılı, yaradıcı birliyi bəla başa gəldi. Xoşbəxtlikdən bu proses uzun çəkmədi. Respublika prezidenti Heydər Əliyevin xüsusi göstəriş və qayğısı ilə «Telefilm» əvvəlki yönündə, anasənisi bərpa etdi. Artıq indi «Telefilm» də ildə 10-12 saat həcmdə sənədli filmlər çəkilir. Bu müddətdə 90 adda film ekrana çıxarılıb. Birliyin normal fəaliyyəti üçün lazımı işəsalat bazası yaradılıb. Filmlərin çəkilişi dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir. İndi birlik böyük bir serialın çəkilişinə başlamışdır. «Kinoensiklopediya» adlanan bu salınma birliyin işgüzar fəaliyyətinə bariz misaldır.

Televiziya filmi texniki-istehsal texnikası, üslubu və dramaturji materialın qurumu, işlənməsi baxımından kino və dramaturgiya qanunlarına, prinsiplərinə, bədii dəyərlərinə əsaslanıb, mahiyyətə köklü şəkildə fərqlənir: həm fikir baxımından, həm də rejissor şərhinə görə. Belə ki, əgər bədii kinoda dramatik kolliziya bütün əsər üzün nəzərdə tutulursa və sənədli filmlərdə əsas amil «anın dramaturgiyası»-nı tapmaq və onu əyani şəkildə göstərməkdirsə, bu an daqiqə, aydın, effektiv olmalıdır. Burada hadisənin vizual inkişafı, məntiqi davamlılıq əsas sayılır. (1,3;5;7). Bu keyfiyyət teleqramaturgiyanın bütün janrları, formaları üçün xarakterikdir, istər salınma, istər xronika, istərsə də sənədli filmlər olsun.

Bu gün «Telefilm»-in əsas vəzifələrindən biri Azərbaycanın müstəqilliyinin ekran salınmasını yaratmaqdır. Tarixin sənədli görünüşünü toplamaq, təqdim etmək isə çox çətin, əzəbli, əsaslı yaradıcılıq axtarışları tələb edən işdir. Müstəqilliyimizin salınması müstəqil düşünmək, mövzu seçmək, ona tarixi həqiqətin yönündən yanaşmaq deməkdir. Sırr deyil ki, sovet məkanında biz tariximizə öz mövqeyimizə yanaşmaq imkanına malik deyildik: baş verən ictimai-siyasi hadisələrə yuxarıdan gözü ilə baxmaq, yanaşmaq məcburiyyətində qalmışdıq. Sərbəstlik, müstəqillik, ədalətli məhfumları artıq bizim üçün deklə-

rativ mənə daşıdır. Biz indi onun necə təqdimi barədə düşünürük və əks etdiririk. Müstəqilliyimizin ekran salınması da həlqi Üzeyir Hacıbəyliyin milli istiqlalımızın simvolu sayılan «Azərbaycan himni»-nin görüntüsünün lentə alınması ilə başlayıb. Sonra xalq şairi Bəxtiyar Vəhəbzadəyə həsr olunmuş film çəkilib. Azərbaycan neftinin tarixinin ən qədimdən bu günə kimi olan dövrünü əks etdirən, 7 hissədən ibarət «Odlu mamləkət», diplomat İbrahim Əbilov barəsində «Dönüş», Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fəaliyyətinə dair «Azərbaycanın təhlükəsizliyi uğrunda», ilk müstəqil respublikamızın hərbi naziri Səməd bəy Mehmandarovun, dövlətimizin yaradılması, dövlətçiliyimizin qorunması istiqamətində, tarixi missiyası barədə «Tənha ruh» kimi sənədli-xronikal filmlər çəkilib.

Ümumiyyətlə, salınmanın çəkilişi iki istiqamətdə aparılır: ictimai-siyasi hadisələrin fonunda və ayrı-ayrı şəxslərin təmsalında. Hər iki halda tarixlik, sənədlik, reallıq prinsipləri gözlənilir, tamaşaçıya düşünmək imkanı verilir. İctimai-sosial həyata fəal, birbaşa, dövlətçilik, müstəqillik baxımından mənasız «İşğal», «Qisas günü», «Söz uşaqlara verilir», «Qum dənəsi» kimi ağırli problemlərə toxunan filmlərdə özünün əyani əksini, həllini tapıb.

Müstəqilliyimizin salınmasının yaradılması mövzu müstəqilliyi, ictimai hadisələrə yanaşmada sərbəstlik, baş verməmiş və baş verə biləcək ictimai-sosial hadisələrə öz mövqeyini, baxışını bildirmək, onu lentə almaq müstəqilliyibəməkdir. «Telefilm»-in məhsulu olan bütün filmlərin ən xəttində mütləq müstəqillikdəyandır. Etnoqrafik, tarixi-coğrafi ərazi məfumu üzərində qurulmuş «Borçalı», «İnci dərsi», hərbi sənətimizin salınmasının Cümhuriyyət generallarının simasında xatırlanması kimi sadiyyəlonan «Azərbaycan generalları» sənədli filminə bu «ana xətt» özünü göstərir. (3, s. 129). Ümumiyyətlə, bu dövrdə artıq telefilmlərdə hər mövzusunun ön çəkması diqqəti cəlb edir.

İstər tarixin «sənədləşdirilməsində», istərsə də yeni tarixdə yaranan yeni mədəniyyətin yaranışını lentin yaddaşına köçürülməsində, həm də obrazlı şəkildə təqdimində «Telefilm» fərqli fəaliyyət göstərə bilər. Bu, eyni zamanda paralel görülmə, hardasa biri digərini tamamlayan ekran-yaradıcılıq işləridir. Məsələn, «Qobustan» və «Leyli Məcnun», «Qız qalası» və «Xan sarayı» (Şəki), və «Ordubadda novruz», «Tənha ruh» (general Mehmandarov) və «Söz uşaqlara verilir», tariximizin bu gün və mədəniyyət xadimlərimizin barəsində sənədli filmlər: «Tikdim ki, izim qala» və «Sənsiz», «Heydər Əliyev və Azərbaycan dili» və «Özümle heç nə aparmayacağam», «Qalalı dağlar» və «Etnoqrafik etüdlər», «Qədim və yeni yollar», «Norveç eskizləri» və s. filmlər bu qəbildəndir.

4. Nəticə

Müasir TV özünün əsas məhsullarından olan televiziya filmini (həm sənədli, həm də bədii) ekranlara gətirməklə və proqram siyasətində onun önəmini artırmaqla bu filmlərin bütün növlərinə ikinci həyat vermişdir. Ekran publisistikasının xüsusi dinamika verdiyi bu filmlər cəlləndikdən sonra kiçik ekran estetikası dərindən əxz edərək TV yaradıcılığının vacib bir istiqamətinə çevrilmişdir.

Müstəqillik dövrünün ilk on ilində «Telefilm» sənədli kinoya üstünlük

verərək, ekranın sənət ölçüləri baxımından maraqlı filmlər yaratmağa çalışmışdır. Eyni zamanda bu filmləri "informasiya məkanında" fərqləndirib hadisəyə çevirməyə səmərəli cəhdlər etmişdir. Çünki müasir dünyamız gündəlik informasiya ilə yaşayır. Sənədli filmlər də müəyyən mənadə informasiyadır, lakin bu informasiya keçmişdən – mədəni, tarixi irsimizdən, bu günümüzdən – tarixləşən ictimai hadisələrdən, mədəniyyət yeniliklərimizdən toplanıb gələcəyə göndərilən informasiyadır.

Müstəqilliyin ilk illərində diqqətə cəlb edən başqa bir tendensiya "Telefilm" də ictimai-mədəni mühitin parlaq simaları haqqında potret filmlərinin çəkilməsidir. Məsələn, "İstiqlal gəli" (Bəxtiyar Vahabzadə), "Valin üçüncü üzü" (Fəxrə Qarayev), "Rəşid Behbudov 20 il sonra", "Sənətin zirvəsi" (Bülbul), "Ömər Eldarov", "Uzaq, yaxın Lütfi Zadə", "Səzin Ədaləti" yüksək peşəkarlıqla işlənmiş maraqlı filmlərdir. Bunlara yanaşı, "Naila" (rəssam), "Rəqqasə" (Tamilla Xudayarova), "Mirvarid" (şairə), "Şəfiqə Axundova", "Rəhilə Həsənova" (saz ustası), "Şəfiqə Axundova" (bəstəkar), "Özümlə heç nə aparmayacağam" (Əzizə Cəfərzadə), "Firəngiz" (bəstəkar) filmlərdə Azərbaycan mədəniyyətini təmsilçisi olan qadın sənətkarlarımızın portreti ustalıqla yaradılmışdır.

Bu filmlərdə insan və zaman qarşılaşması, dövrün ab-havası, ritmi, insan ömrünün təkrarsız anları əks etdirilmişdir. Bu filmlər bir növ tariximizin, mədəniyyətimizin vizual salnaməsidir. Azərbaycanı dünyaya tanımaq, tariximizi, mədəni irsimizi təqdim etmək məqsədilə çəkildiyi üçün bu filmlərin əksəriyyəti aktual və baxılırdır. Məhz bu cəhətinə görə də telefilmlər dünyəmizin və bu günümüzün ekran yaddaşı kimi qəbul edilir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Babazadə Ö. Söz, görüntü, montaj. Bakı, 2017
2. Dadaşov A. Gərcəkliyin astanasında. Bakı, 1992
3. Əlizadə Y., Məhərrəmi Q. M. Azərbaycan efiri: tarix və müasirlik diapozonunda. Bakı, Nurlan, 2006
4. Xudiyev N. Televiziya, radio, ədəbi dil. Bakı, Elm və təhsil, 2012
5. Hüseynov Ə. Kino terminlərinin izahlı lüğəti. Bakı, Elm və təhsil, 2015
6. Məhərrəmi Q. Televiziya haqqında etüdlər. Bakı, 1996
7. Bədəlov N. Diqqət filmi! Bakı, TeasPress, 2023

Gulu Meherremli

Azerbaijani "Telefilm" in the first years of independence

Summary

The article deals with the history of the development of documentary and feature television films in the period of independence, which occupy an important place as an important segment in the programs of modern Azerbaijani television. These films, which are

distinguished by their distinctive aesthetic effect, audiovisual solution and artistic features, are presented to the audience by the Creative Production Association called "Azerbaijantelefilm". Considering the history of this creative institution as a part of the history of Azerbaijan television (AzTV), the author shows that the history of "Telefilm" is also a part of the history of Azerbaijan, its Chronicle living in the image.

Telefilm, founded in 1956 with the filming of the documentary-chronicle film "Saməd Vurgun" and in 1957 with the first feature television film "Aygun", continues its creative work with interesting screen works. Telefilm's compositional structure and imaging tools also have their own specifics. For example, in such films, medium and large plans usually prevail, little space is given to general plans.

Telefilm, which had an excellent technological base and personnel potential in the Soviet period, made a significant contribution to the development of documentary cinema and television art in Azerbaijan during its existence. Although the creation of the initial base for this creative union partly dates back to the beginning of the 60s, systematically, its activity as a large creative union began in the 70s. In the period of independence (after 1991), more serious creative achievements were achieved in this area. The article talks in detail about television films made precisely in these years, and specific films are analyzed from the point of view of the topic, script, director's work and other aesthetic categories.

Key words: audiovisual, dramaturgy, film, screen, chronicle, telefilm

Гулу Мегеремли

Азербайджанский «Телефильм» в первые годы независимости

Резюме

В статье повествуется об истории развития документального и художественного телефильма, занимающего важное место в качестве главного сегмента в программах современного азербайджанского телевидения. Эти фильмы, отличающиеся своеобразным эстетическим эффектом, аудиовизуальной яркостью и художественными особенностями, в настоящее время представляются зрителю творчески-производственным объединением "Азербайджантелефильм". Рассматривая историю этого творческого учреждения как часть истории Азербайджанского телевидения (AzTV), автор показывает, что история "Телефильма" также является частью истории Азербайджана, его летописью, живущей в изображении.

Телевизионное кинотворчество, которое было основано в 1956 году съемками документально-хроникального фильма "Самед Вургун", а в 1957 году первым художественным телефильмом "Айгун", продолжает свой путь интересными экранными работами. В статье дается характеристика телефильма как фильма, созданного специально для трансляции по сети телевидения, и показано, что при создании телефильма необходимо учитывать особенности восприятия изображения на малом экране. Композиционная структура и средства изображения телефильма имеют свою специфику. Например, в таких фильмах обычно преобладают средние и крупные планы, а общим планам отводится меньше места.

Еще в советское время телефильм, имевший прекрасную технологическую

базу и кадровый потенциал, за время своего существования внес значительный вклад в развитие документального кино и телевизионного искусства в Азербайджане. Хотя создание перво-начальной базы для этого творческого союза отчасти совпало с началом 60-х годов, его планомерная деятельность как большого творческого объединения началась в 70-е годы. В период независимости (после 1991 г.) на этом поприще были достигнуты более серьезные творческие достижения. В статье подробно рассказывается о телевизионных фильмах, снятых в эти годы, анализируются конкретные фильмы с точки зрения темы, сценария, режиссерской работы и других эстетических категорий.

Ключевые слова: аудиовизуальное, драматургия, фильм, экран, хроника, телефильм.